

АНОТАЦІЯ

Миргородський С.С. Самоорганізація населення як механізм забезпечення стійкості регіонального розвитку в умовах криз. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю D4 – Публічне управління та адміністрування. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, 2026.

В умовах наростання глобальних та регіональних криз – збройних конфліктів, пандемій, кліматичних катастроф, масових переміщень населення – традиційні підходи до публічного управління регіональним розвитком виявляють суттєві обмеження. Централізовані ієрархічні системи управління, розраховані на умови відносної стабільності, дедалі частіше демонструють нездатність адекватно реагувати на виклики, що є надто складними, мінливими і різноманітними для централізованого вирішення. Водночас у різних країнах і типах криз стійкість регіонів усе очевидніше визначається не лише матеріальними ресурсами і якістю публічних інститутів, а й здатністю населення до самоорганізації – до формування горизонтальних мереж взаємодопомоги, координації зусиль і вироблення колективних відповідей на кризові виклики без безпосереднього керівництва зверху. Для України, що переживає повномасштабне збройне вторгнення, ця проблематика набуває особливої гостроти: волонтерські мережі, сусідські ініціативи, громадські об'єднання стали одним із ключових чинників стійкості регіонів і громад в умовах, коли традиційні механізми публічного управління виявились неспроможними або недостатніми.

У дисертаційному дослідженні здійснено синтез шести теоретичних підходів до розуміння самоорганізації населення у контексті публічного управління регіональним розвитком – синергетичного, теорії соціального капіталу, інституційного, теорії складних адаптивних систем, мобілізації ресурсів та адаптивного управління. Встановлено, що жоден із цих підходів

окремо не забезпечує повноти осмислення самоорганізації як управлінського явища. Запропонована аналітична рамка дозволяє концептуалізувати самоорганізацію населення як триєдине явище – процес спонтанного впорядкування колективної дії, ресурс регіональної резилієнтності та рівноправного партнера органів публічної влади, що формує теоретичне підґрунтя для переходу від патерналістської до партнерської логіки публічного управління регіональним розвитком.

Дослідження засвідчило, що стійкість регіонального розвитку в умовах криз не може зводитись до відновлення докризового стану. Обґрунтовано принципове розмежування між «стійкістю» як нормативним поняттям, що описує бажаний стан збалансованого розвитку, та «резилієнтністю» як дескриптивним поняттям, що описує здатність системи справлятися зі збуреннями. Виокремлено три типи резилієнтності – інженерну, екологічну та трансформативну – і доведено, що саме трансформативна резилієнтність є єдино адекватним орієнтиром для регіонів, що переживають збройний конфлікт або масштабну гуманітарну кризу. Встановлено, що кризова уразливість регіонів є структурною характеристикою, яка визначається не лише соціально-економічними показниками, а й рівнем самоорганізаційного потенціалу, що потребує відповідної переорієнтації систем моніторингу.

Виявлено, що активізація самоорганізації населення є закономірною відповіддю на інституційні розриви трьох типів – функціональні, масштабні та якісні, – що виникають у кризових умовах. Встановлено п'ять передумов активізації самоорганізації – попередній досвід колективної дії, рівень міжособистісної довіри, характер відносин між місцевою владою і населенням, доступність цифрових ресурсів і наявність ситуативних лідерів, – що формуються у міжкризовий час. Це обґрунтовує необхідність переорієнтації публічного управління з реактивної підтримки самоорганізації у гострій фазі на проактивне формування її передумов у міжкризовий час.

Узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду залучення потенціалу самоорганізації населення до забезпечення регіональної стійкості дозволило встановити ключові закономірності, спільні для різних країн і типів криз:

самоорганізаційний потенціал формується у міжкризовий час; державне «уможливлення» є ефективнішим за пряме управління самоорганізаційними процесами; продуктивна взаємодія потребує заздалегідь встановлених координаційних механізмів; ризик «донорної залежності» самоорганізаційних структур від зовнішнього фінансування є реальним і потребує публічно-управлінського протидіяння. Обґрунтовано можливості і межі адаптації виявлених закономірностей до українського контексту, де унікальний потенціал волонтерського руху, сформованого починаючи з 2014 року, є готовою інституційною основою для розбудови системи взаємодії органів влади та самоорганізованих спільнот.

На основі узагальнення теоретичних засад і аналізу практик розроблено методику оцінювання самоорганізаційного потенціалу регіонів – інтегральний індекс самоорганізаційного потенціалу (ІСП). На відміну від наявних підходів, що зводять оцінювання до показників поточної активності, методика принципово розмежує потенціал і його реалізацію та вимірює структурні передумови мобілізаційності через чотири компоненти: соціально-капітальний (35%), організаційно-інституційний (25%), досвідно-мобілізаційний (25%) та цифрово-комунікаційний (15%). Методика адаптована до умов збройного конфлікту через двоярусну структуру і передбачає формування чотирьох функціональних профілів регіонів, що є безпосереднім інструментом диференціації управлінських підходів.

Ключовим результатом дослідження стала розробка концептуальної моделі взаємодії органів публічної влади та самоорганізованих спільнот у кризових умовах. На відміну від наявних патронажної, контрактної та партнерської моделей, запропонована модель будується на мережевій логіці рівноправного взаємодоповнення суб'єктів і охоплює три взаємозалежні рівні координаційних механізмів – взаємного визнання, операційної координації та спільного навчання. Принциповими відмінностями моделі є: відмова від ієрархічної логіки «залучення» на користь логіки «уможливлення»; механізм «гнучкого управління» як здатності обох суб'єктів динамічно переглядати розподіл функцій відповідно до фази кризового циклу; введення інституту

посередницьких організацій як необхідного третього суб'єкта, що забезпечує комунікацію між різними логіками дії влади і громадянського суспільства. Доведено, що дієвість моделі залежить від наявності всіх трьох рівнів координації – відсутність будь-якого з них унеможлиблює ефективну взаємодію.

Обґрунтовано систему інструментів публічного управління, спрямованих на стимулювання самоорганізації населення на регіональному рівні, що охоплює п'ять взаємопов'язаних груп – правові і нормативні, фінансові і ресурсні, організаційні і структурні, кадрові і навчальні, інформаційно-комунікаційні і цифрові. Встановлено, що системний ефект досягається лише через диференційоване застосування всіх п'яти груп залежно від структури самоорганізаційного потенціалу регіону та фази кризового циклу. Фрагментарне застосування окремих інструментів без урахування профілю регіону не забезпечує стійкого результату і призводить до нераціонального використання публічних ресурсів.

Визначено стратегічні напрями розбудови системи самоорганізації населення як чинника регіонального розвитку, що охоплюють три взаємопов'язані вектори: інституціоналізацію самоорганізації як стійкого елемента регіонального врядування, розбудову системи стратегічного інвестування у самоорганізаційний потенціал у міжкризовий час та інтеграцію самоорганізаційного виміру у стратегічне планування регіонального розвитку. Встановлено, що ці вектори є паралельними і взаємопідсилюючими – реалізація лише одного або двох з них не забезпечує системного ефекту. Розроблено дорожню карту реалізації на трьох горизонтах планування і систему управління ризиками при впровадженні запропонованих змін.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю їх використання для вдосконалення державної політики у сфері регіонального розвитку, підвищення стійкості регіонів в умовах криз та розбудови ефективних механізмів взаємодії між органами публічної влади та самоорганізованими спільнотами. Запропонована концептуальна модель, методика ПСП і система інструментів можуть використовуватись органами державної влади та місцевого самоврядування як методологічна основа для формування публічної політики

підтримки самоорганізації. Результати дослідження можуть бути використані Міністерством розвитку громад та територій України, регіональними та місцевими органами влади при розробці стратегій регіонального розвитку, програм підтримки громадянського суспільства і планів кризового реагування, а також у навчальному процесі закладів вищої освіти при підготовці фахівців у сфері публічного управління.

Ключові слова: публічне управління, самоорганізація населення, регіональний розвиток, стійкість регіонального розвитку, сталий розвиток, органи публічної влади, місцеве самоврядування, кризові умови, антикризове управління, громадянське суспільство, інститути громадянського суспільства, децентралізація, громадськість, територіальна громада, стратегічне планування.

